

โบราณสถานหมายเลข ๒๔-๒๕ (โคกนายพวง)

ที่ตั้ง หมู่ที่ ๖ บ้านสระโบสถ์ ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

เส้นทางเข้าสู่แหล่งโบราณสถาน

จากตัวเมืองราชบุรี ใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๓๓๙ (ราชบุรี-คูบัว) ไปทางทิศใต้ ประมาณ ๕ กิโลเมตร จะพบตัว

โบราณสถานอยู่ทางซ้ายมือ อยู่ห่างจากวัดโขลงสุวรรณคีรีไปทางทิศใต้ประมาณ ๓๕๐ เมตร

พิกัด N ๑๓.๔๘๖๓๘๘ E ๙๙.๘๓๕๗๔๖

เป็นโบราณสถานในยุคประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี

อายุทางโบราณคดี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ / พ.ศ.๑๑๐๐-๑๖๐๐ / ๑๔๐๐-๙๐๐ BP

ลำดับก่อนการขุดแต่งครั้งแรก ในปี พ.ศ.๒๕๐๔ โบราณสถานแห่งนี้มีสภาพเป็นเนินโบราณสถาน

ลักษณะโบราณสถานหมายเลข ๒๔ ลักษณะเป็นฐานเจดีย์รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีขนาดความกว้างและความยาวด้านละ ๑๐ เมตร ความสูง ๑.๘๐ เมตร ฐานก่ออิฐเป็นบัวขึ้นไป ๕ ชั้น มีร่องรอยการก่ออิฐทำเป็นช่องซุ้มสี่เหลี่ยมรอบฐาน แต่ได้เสื่อมสภาพเสียหายหมด ในการขุดแต่งแต่แรกไม่พบโบราณวัตถุแต่อย่างใด

ลักษณะโบราณสถานหมายเลข ๒๕ ลักษณะเป็นฐานวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดความยาว ๒๙ เมตร ความกว้าง ๑๕.๓๐ เมตร และความสูง ๑ เมตร ตัววิหารตั้งอยู่บนฐาน ๒ ชั้น ก่ออิฐเหลี่ยมขึ้นไปอย่างธรรมดา ไม่พบร่องรอยของบันไดทางขึ้นสูงวิหารทางด้านทิศตะวันออก

ต่อมาได้รับการขุดแต่ง บูรณะ และปรับปรุงภูมิทัศน์โดยกรมศิลปากร จนมีสภาพดีขึ้นกว่าเดิม

และได้พัฒนาศักยภาพเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในเส้นทางท่องเที่ยวเมืองโบราณบ้านคูบัว

สาระสำคัญของโบราณคดีแห่งนี้

โบราณสถานหมายเลข ๒๔-๒๕ ดูแลรักษา โดย กรมศิลปากร

ได้ประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๒๒ ตอนพิเศษ ๑๒๖ง

วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ มีพื้นที่โบราณสถานประมาณ ๑ ไร่ ๒ งาน ๓๖ ตารางวา

สันนิษฐานว่าโบราณสถานหมายเลข ๒๔ เป็นซากสถูปเจดีย์ก่ออิฐสอดินฉาบปูนเหลือหลักฐานอยู่เพียงส่วนฐานซ้อนกัน ๒ ชั้น มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานเจดีย์แต่ละชั้นเป็นฐานบัว ประกอบด้วยฐานเชิงสองชั้นรองรับฐานบัวมีลักษณะโค้งมนเรียกว่า “ฐานบัวล้น” เหนือชั้นฐานเป็นส่วนองค์เจดีย์ซึ่งชำรุดหักพังลงมาบริเวณกึ่งกลางด้านทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และทิศเหนือ มีแนวเรียงอิฐยื่นจากฐาน

โบราณสถานหมายเลข ๒๕ หรือแนวกำแพงแก้ว หลักฐานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ประกอบด้วย แนวกำแพงแก้วด้านทิศใต้ แนวกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก และแนวกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตก ลักษณะเป็นกำแพงที่มีรูปผังเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบศาสนสถานสิ่งก่อสร้างบางอย่าง ซึ่งในปัจจุบันไม่พบร่องรอยหลักฐาน

เนื่องจากพื้นที่ด้านในกำแพงถูกทำลาย และแนวกำแพงด้านเหนือถูกทำลายจากการขุดตักดินในบริเวณนี้ออกไปเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ จากนั้นกรมศิลปากรได้เข้ามาแก้ไขปัญหาป้องกันการทำลายโบราณสถาน

สร้างเข้าความเฝ้าระวังปกป้องคุณค่าความสำคัญของโบราณสถาน รักษาบรรดกวีวัฒนธรรมของท้องถิ่น

เพื่อส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไป

ทุกท่านเมื่อมาเที่ยวชมโบราณสถานหมายเลข ๒๔-๒๕ จะได้รับ

คือ ได้สัมผัสความรู้สึกของสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เกี่ยวเนื่องกับศาสนสถานในพุทธศาสนา

อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคม

และชาติพันธุ์ ซึ่งมีความสำคัญในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเที่ยวชม

เมืองสมัยที่ร่วมทวารวดี แห่งอื่นๆ เช่น นครปฐม อุทอง หรือลพบุรี

โบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 (โลกนายพวง)

ชื่อแหล่ง : โบราณสถานหมายเลข 24 และ 25

ที่ตั้ง : หมู่ 5 บ้านสระโบสถ์ ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

เส้นทางเข้าสู่แหล่ง :

สภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม :

สภาพภูมิศาสตร์ : โบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 อยู่ห่างจากลำห้วยจีนสี่ห้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงทางประมาณ 30 เมตร และห่างจากคูเมืองทางด้านทิศตะวันออกเฉียงทางประมาณ 250 เมตร พื้นที่ตั้งโบราณสถานเป็นเนินดินสูงจากพื้นที่โดยรอบประมาณ 0.5-1.0 เมตร สภาพพื้นที่บริเวณโดยรอบทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มเกิดจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำ ปัจจุบันเป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรมทำนาและปลูกพืชสวนครัว บางส่วนถูกปล่อยทิ้งร้าง

ประวัติ : โบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “โลกของนายพวง” นี้ กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งครั้งแรกเมื่อวันที่ 3-5 ธันวาคม พ.ศ.2504 โดยนายสมศักดิ์ รัตนกุล ภัณฑารักษ์ตรี แผนกพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและโบราณสถานหัวเมือง กองโบราณคดี กรมศิลปากร เป็นผู้ควบคุมการขุดแต่ง ผลจากการขุดแต่งครั้งแรกทำให้สามารถศึกษารูปทรงของส่วนฐานโบราณสถานได้ โดยนายสมศักดิ์รัตนกุล ได้บันทึกรายละเอียดลักษณะของโบราณสถานทั้งสองแห่งไว้ดังนี้

โบราณสถานหมายเลข 24 ลักษณะเป็นฐานเจดีย์รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดความกว้างและความยาวด้านละ 10 เมตร ความสูง 1.80 เมตร ฐานก่ออิฐเป็นบัวขึ้นไป 5 ชั้น มีร่องรอยการก่ออิฐทำเป็นช่องซุ้มสี่เหลี่ยมรอบฐาน โบราณสถานแต่ได้เสื่อมสภาพเสียหายมาก ในการขุดแต่งครั้งแรกนี้ไม่พบโบราณวัตถุแต่อย่างใด

โบราณสถานหมายเลข 25 ลักษณะเป็นฐานวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาดความยาว 29 เมตร ความกว้าง 15.30 เมตร และความสูง 1 เมตร ตัววิหารตั้งอยู่บนฐาน 2 ชั้น ก่ออิฐเหลี่ยมขึ้นไปอย่างธรรมดา ไม่พบร่องรอยของบันไดทางขึ้นสู่วิหารทางด้านทิศตะวันออกเฉียง

ในปี พ.ศ.2536-2537 นายประ โสติ สังกษนิกร ผู้อำนวยการกองโบราณคดี ได้กำหนดกรอบโครงการให้หน่วยศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี ดำเนินการสำรวจเก็บข้อมูลเพื่อเตรียมการจัดทำแผนงานพัฒนาเมืองคูบัว โดยมีนายนิติ แสงวัฒน์ นักโบราณคดีประจำหน่วยศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี เป็นหัวหน้าคณะทำงานเดิน

ทางเข้าสำรวจเก็บข้อมูลโบราณสถานเมืองคูบัว ซึ่งในครั้งนี้ได้สำรวจโบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 ด้วย เพื่อจัดทำแผนที่แผนผังของเมืองคูบัว

ปี พ.ศ.2540 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี ดำเนินการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเมืองคูบัวทั้งหมด สำหรับการประมวลจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองคูบัว เพื่อเป็นแนวทางและแผนการดำเนินงานพัฒนาเมืองคูบัวจึงได้มอบหมายให้นายเดชา สูดสว่าง และ นางสาวสุรียา สุวรรณนิมิตร นักโบราณคดี ฝ่ายวิชาการ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๑ ราชบุรี สำรวจเก็บข้อมูลโบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 เพิ่มเติม ซึ่งในการสำรวจครั้งนี้พบว่าพื้นที่โดยรอบเนินโบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 นั้น ถูกใช้เป็นฟาร์มเลี้ยงไก่ พื้นที่บริเวณด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือของโบราณสถานถูกขุดออกเป็นสระน้ำขนาดใหญ่

เนินโบราณสถานหมายเลข 24 ตั้งอยู่ทางด้านใต้ของโบราณสถานหมายเลข 25 มีดินปกคลุมทั้งเนิน ลักษณะเนินค่อนข้างกลมขนาดความกว้างตามแนวเหนือ-ใต้ 13 เมตร ความยาวตามแนวตะวันออก-ตะวันตก 14.9 เมตร และความสูงจากพื้นที่โดยรอบประมาณ 2.5 เมตร มีต้นไม้ขนาดเล็กขึ้นปกคลุมยอดเนิน พบก้อนอิฐขนาดใหญ่และเศษภาชนะดินเผากระจายอยู่บนผิวดิน

เนินโบราณสถานหมายเลข 25 มีดินปกคลุมทั้งเนิน ลักษณะเนินโบราณสถานค่อนข้างกลม ความกว้างตามแนวตะวันออก-ตะวันตก 16.4 เมตร ความยาวตามแนวเหนือ-ใต้ 16.4 เมตร และความสูงจากพื้นที่โดยรอบ 1.8 เมตร ทางด้านเหนือของเนินถูกทำลายโดยการไถปาดถนนเข้ามายังเสาไก่ สามารถสังเกตเห็นแนวเรียงอิฐของฐานเจดีย์บริเวณขอบถนนที่ถูกปาดดินออก กลางเนินพบร่องรอยของหลุมถักลอบขุด นอกจากนั้นยังพบก้อนอิฐขนาดใหญ่และเศษภาชนะดินเผาตกอยู่บนผิวดิน

ต่อมาในปี พ.ศ.2545 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี ได้ดำเนินโครงการขุดแต่งและบูรณะปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โบราณสถานเมืองคูบัว (โบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 ระยะที่ 1) มอบหมายให้นางสาวพยุง วงษ์น้อย และนายเดชา สูดสว่าง นักโบราณคดี ฝ่ายวิชาการ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๑ ราชบุรี ทำการขุดค้นขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 ซึ่งในโครงการนี้มีการออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 ด้วย

หลักฐานทางด้านโบราณคดี : การศึกษาลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถานหมายเลข 24 เมืองคูบัว เมื่อดำเนินการขุดแต่งแล้วเสร็จพบว่าโบราณสถานแห่งนี้เป็นซากสถาปัตยกรรมก่ออิฐสอดินฉาบปูน เหลือหลักฐานอยู่เพียงส่วนฐานซ้อนกัน 2 ชั้น มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดความกว้างด้านละ 10,10 เมตร ความสูง 1.85 เมตร รายละเอียดทางสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์ ประกอบด้วยฐานเจดีย์ชั้นต่ำสุดเป็น

ชุดฐานบัวความสูงประมาณ 92 เซนติเมตร ประกอบด้วยฐานเชิง 2 ชั้น รองรับฐานบัวที่มีลักษณะคล้ายกับกลีบบัวและลูกแก้วผสมกันจนเกิดเป็นลักษณะโค้งมน ซึ่งเรียกว่า “ **ฐานบัวล้วย** ” เนื้อชั้นบัวล้วยขึ้นไปเป็นท้องไม้ก่ออิฐขึ้นไปตรงๆ ไม่มีรายละเอียดชัดเจนเนื่องจากชำรุดหักพังลงมาทั้งหมด แต่จากข้อมูลเดิมในการขุดแต่งปี พ.ศ.2504กล่าวว่า ตรงส่วนนี้มีร่องรอยการก่ออิฐทำเป็นช่องซุ้มสี่เหลี่ยมรอบฐานโบราณสถานแต่เสื่อมสภาพเสียหายหมด

ฐานเจดีย์ชั้นที่สองลดชั้นลงไปมีขนาดเล็กกว่าฐานเจดีย์ชั้นแรก ทำให้มีพื้นที่ว่างบนฐานเจดีย์ชั้นแรกด้านละ 1.40-1.60 เมตร ลักษณะของฐานเจดีย์ชั้นที่สองประกอบด้วย **ฐานเชิง 2 ชั้นรองรับฐานบัวล้วย ซึ่งเป็นแนวตรงไม่มีการยกเกือกที่กึ่งกลางด้านหรือมุม** ถัดขึ้นไปส่วนบนขององค์เจดีย์มีสภาพชำรุดหักพังลงมาทั้งหมด ไม่สามารถระบุรูปทรงได้ ตรงกึ่งกลางองค์เจดีย์มีหลุมขนาดใหญ่ที่เกิดจากการถล่มของหินบริเวณกึ่งกลางด้านทางทิศตะวันออก ทิศตะวันตกและทิศเหนือ มีแท่นบูชาหรือแท่นประดิษฐานรูปเคารพรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดความกว้างด้านละประมาณ 1.70 เมตร ก่อชิดเชื่อมต่อกับส่วนฐานเจดีย์ชั้นแรก สภาพชำรุดมากพบเพียงแนวเรียงอิฐขึ้นไป 4 ก้อน ด้านบนพังทลาย จากหลักฐานที่พบมีลักษณะเป็นแท่นที่ก่ออิฐขึ้นไปตรงๆ

โบราณสถานหมายเลข 25 เมืองคูบัวหรือแนวกำแพงแก้วนี้ หลักฐานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันประกอบด้วย แนวกำแพงแก้วด้านทิศใต้ แนวกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก และแนวกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตก ลักษณะเป็นกำแพงที่มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบศาสนสถานสิ่งก่อสร้างบางอย่าง ซึ่งในปัจจุบันไม่พบร่องรอยหลักฐาน เนื่องจากพื้นที่ด้านในกำแพงและแนวกำแพงทางด้านเหนือถูกทำลายจากการขุดตักดินในบริเวณนั้นออกไปเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ กำแพงแก้วนี้มีขนาดความยาวตามแนวตะวันตก-ตะวันออกประมาณ 15.50 เมตร ส่วนความยาวตามแนวเหนือ-ใต้เหลืออยู่เพียง 8.40 เมตร ผนังกำแพงแก้วมีขนาดความหนา 2.10-2.53 เมตร เนื่องจากอิฐที่นำมาใช้ในการก่อสร้างนั้นมีขนาดแตกต่างกัน ระยะห่างระหว่างผนังกำแพงทางด้านทิศตะวันออกและผนังกำแพงทางด้านทิศตะวันตก 10.23 เมตร

การศึกษาารูปแบบของกำแพงแก้วที่พบจากการขุดแต่งครั้งนี้ กล่าวโดยสรุปได้ว่าเทคนิคการก่อสร้างกำแพงแก้วนั้น มีการเตรียมพื้นที่ฐานรากโดยการนำเศษก้อนอิฐขนาดเล็กมาบดอัดปรับพื้นที่ให้เรียบแน่น จากนั้นจึงก่ออิฐขึ้นเป็นแนวกำแพงโดยใช้วิธีการสอดิน รูปแบบการก่อสร้างแนวกำแพงจะมีการเรียงอิฐแนวระนาบด้านยาวสลับด้านสั้นก่อนหนึ่งแถว แถวที่สองก่ออิฐวางเหลื่อมออกมาทางด้านข้างความกว้างประมาณ ๕ เซนติเมตร ลักษณะคล้ายเป็นฐานกำแพงหนึ่งแถว จากนั้นจึงก่อแนวกำแพงขึ้นไปในแนวเดียวกันกับแถวแรกสุดซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ที่ระดับผิวดิน ลักษณะการเรียงอิฐในแนวระนาบวางอิฐ

ค้ำยาวสลัبد้านสั้น (หัวอิฐ) ไปตลอด ส่วนในแนวตั้งการเรียงอิฐจะให้ค้ำสั้นสลักกับค้ำยาวเยื้องกัน ซึ่งขนาดความหนาของค้ำแพงแก้วในแต่ละค้ำไม่เท่ากัน ทั้งนี้อาจจะสืบเนื่องมาจากขนาดของอิฐที่นำมาใช้แตกต่างกัน

หากมองจากด้านบนลงไปการก่อสร้างค้ำแพงแก้วใช้วิธีการเรียงอิฐตามแนวยาวสลักกับแนวขวางให้ขอบด้านหนึ่งเสมอกันลักษณะคล้ายตัวอักษรแอล (L) ส่วนอีกข้างก่อด้าน ระหว่างกลางแทรกด้วยอิฐจำนวน ๒ ก้อน จะทำให้ได้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า การเรียงอิฐของค้ำแพงแก้วจะก่ออิฐเป็นชุดในลักษณะข้างต้นในแนวค้ำนอกสุดของค้ำแพงทั้งสองด้าน ส่วนตรงกลางระหว่างชุดอิฐรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจะเรียงอิฐตามแนวขวางอีกจำนวน ๓ ก้อน โดยจะใช้ระเบียบการเรียงอิฐนี้ที่บิเต็มตลอดทั้งแนวค้ำแพง

การกำหนดอายุสมัย : ทวารวดี

การประกาศขึ้นทะเบียน : ประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนพิเศษ 126 ง วันที่ 7 พฤศจิกายน 2548 พื้นที่โบราณสถานประมาณ 1 ไร่ 2 งาน 36 ตารางวา

รูปแบบของแหล่งโบราณคดี : ศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนา

วันเวลาที่ปฏิบัติงาน :

ผู้ปฏิบัติงาน :

ที่มาของข้อมูล : กลุ่มวิชาการ โบราณคดี.สำนักงานศิลปากรที่ 1 ราชบุรี.รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข 24-25 เมืองคูบัว ต.คูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี ตามโครงการขุดแต่งและบูรณะปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โบราณสถานเมืองคูบัว (โบราณสถานหมายเลข 24 และ 25 ระยะที่ 1) ปีงบประมาณ 2545

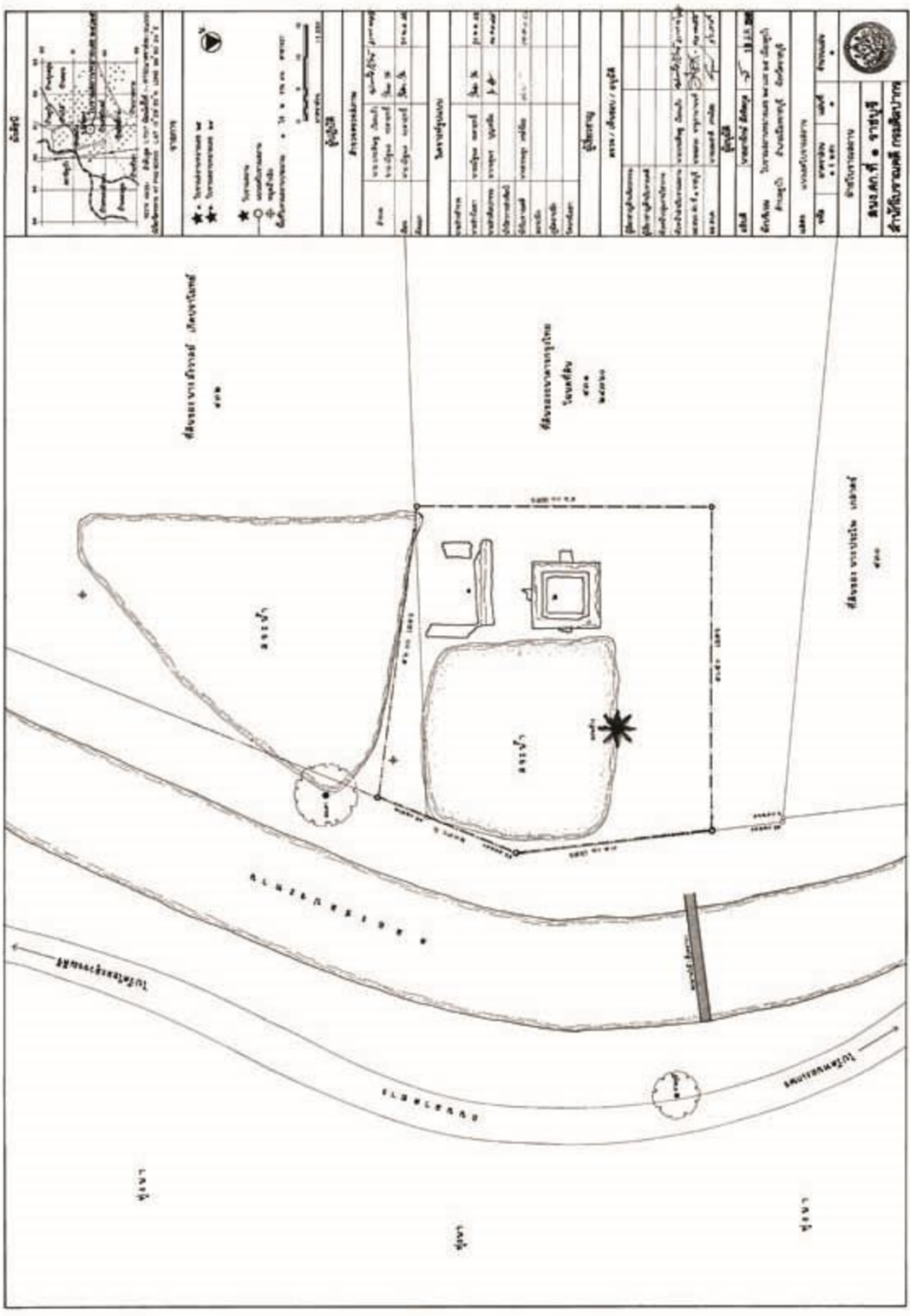
หน้า ๑๔
เล่ม ๑๒๒ ตอนพิเศษ ๑๒๖ ง ราชกิจจานุเบกษา ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

ประกาศกรมศิลปากร

เรื่อง ขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดิน โบราณสถาน

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ อธิบดีกรมศิลปากรจึงประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานหมายเลข ๒๔ และ ๒๕ เมืองคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี พื้นที่โบราณสถานประมาณ ๑ ไร่ ๒ งาน ๓๖ ตารางวา รายละเอียดดังปรากฏตามแผนผังแนบท้ายประกาศนี้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๘
ฮาร์กซ์ ตั้งทิศกุล
อธิบดีกรมศิลปากร

ကယားပြည်နယ်
ရွာကျေးရွာ
 မြေပုံအမျိုးအမည်
 မြေပုံအမှတ်
 မြေပုံအရွယ်အစား
 မြေပုံအရက်အမျိုးအမည်

ภาพประกอบ :

โบราณสถานหมายเลข ๒๔ และ ๒๕ เมืองคูบัว สภาพก่อนการขุดแต่งหลังจาก

โบราณสถานหมายเลข 24 เมืองคูบัว สภาพหลังจากการขุดแต่ง

โบราณสถานหมายเลข 25 เมืองคูบัว สภาพหลังจากการขุดแต่ง

สำนักศิลปากร